

Soukup, Pavel

K pramenům Husových Punkt: Jan Hus a Bernard Gui

Studia historica Brunensia. 2015, vol. 62, iss. 1, pp. [235]-247

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134673>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL SOUKUP

K PRAMENŮM HUSOVÝCH *PUNKT*: JAN HUS A BERNARD GUI

Abstract:

*This article points out a hitherto unknown source of Jan Hus's sermon collection *Puncta* – the *Speculum sanctorale* by French Dominican friar Bernard Gui († 1331). Jan Hus used it as a source in at least three sermons forming part of his *Puncta*, namely in those for the first Advent Sunday, Epiphany and All Saints. He shortened his model (at some places significantly) and supplemented it with biblical and patristic authorities not found in Bernard. Thus, the *Speculum sanctorale* must be counted among preaching aids used in late medieval Bohemia.*

Key words:

Medieval sermons, Hussitism, preaching aids, John Hus, Bernard Gui

Nejstarší postila mistra Jana Husa, zvaná *Puncta*, je zřejmě jeho nejméně známou kazatelskou sbírkou. Pozornost historiků přilákala jen sporadicky a jména badatelů, kteří se jí nejvíce věnovali – Jan Sedlák, František M. Bartoš a Anežka Vidmanová – čtenáře obeznámeného s historií husovského studia nijak nepřekvapí. Příčina přitom netkví v tom, že by panovaly pochybnosti o významu *Punkt* jako pramene. Naopak, Husovo autorství je nepochybné, dosvědčené jak rukopisnou atribucí, tak i Husovou vlastní vzpomínkou.¹ Nelze podle mého názoru ani říci, že by *Punkta* byla méně zajímavá než většina ostatních Husových postil. Sedlák ve svém nástinu Husova vývoje podle jeho postil i Bartoš v článku o mistrových spisovatelských

¹ Základní údaje přinášejí Bartoš, František M.: *Literární činnost M. J. Husi*. Praha 1948, s. 30–31, č. 2; Bartoš, František M. – Spunar, Pavel: *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*. Praha 1965, s. 138, č. 87.

počátcích je využili jako dokument rané fáze Husovy kazatelské činnosti.² Pro Anežku Vidmanovou se *Puncta* stala jedním z pramenů pro kritickou konstituci textu *Leccionaria bipartita*.³ Rané datování *Punkt* (Bartoš navrhl roky 1401–1403) skutečně zvyšuje jejich dokumentační hodnotu. Na jednu stranu si zde Hus začal budovat arzenál citací a výkladového materiálu, který bude kumulativně rozšiřovat a používat ve svých pozdějších spisech. Na druhou stranu se tu objevuje řada rysů, které Hus brzy opustí a které proto poskytují ojedinělý vhled do jeho rané kazatelské praxe.

Týká se to nejen citátů z antických autorů (ostatně jistě odněkud převzatých), ale především hojného užití exempel, bestiářů a podobných zdrojů pohybujících se na pomezí výuky a zábavy.⁴ Problematiku pramenů Husových *Punkt* nelze v tomto článku při absenci jakékoliv edice ani v náznaku komplexně zhodnotit. Jeho skromným cílem je upozornit na jeden jediný z použitých zdrojů, přičemž jméno jeho autora (byť je prozrazeno už v podtitulu) může znít překvapivě, neboť se o něm v této souvislosti dosud neuvažovalo. Na tento pramen přitom není nijak těžké narazit. Pátrání podle incipitu celé postily přinese nejen dosud neznámý, sedmý úplný rukopis, chovaný v Durynské univerzitní a zemské knihovně v Jeně.⁵ Ukáže se také, že stejný incipit, slova *Adventus Domini ante natale (Domini) in tota universali ecclesia per quatuor agitur septimanas*, má i jiné středověké literární dílo, *Speculum sanctorale* francouzského dominikána Bernarda Gui. Ačkoliv informace, kterou počáteční věta sděluje, je dosti banální, shoda incipitů není nikterak náhodná. Nezakládá se ani na společném prameni. Jak uvidíme, vzal si Jan Hus při práci na *Punktech* skutečně k ruce text *Specula sanctorale*, aby jej excerpoval.

Bernarda Gui (1261/62–1331) znají historikové nejspíše jako inkvizitora a širší publikum jako zápornou postavu z Ecova *Jména růže*. V naší souvislosti je nicméně zajímavější jeho činnost spisovatelská, která se zdaleka neomezila pouze na sestavení příručky pro vyšetřovatele kacířské nepravosti pod názvem *Practica inquisitionis*. Bernard, roditel Limousiňan, vstoupil v mládí do dominikánského řádu. Vystudoval a posléze vyučoval teologii

² S e d l á k , Jan: *Husův vývoj dle jeho postil*. Studie a texty k náboženským dějinám českým 2, 1915, s. 394–414, zde s. 395–399 (podobně t ý ž : M. Jan Hus, Praha 1915, s. 83–88); B a r t o š , František M.: *Ze spisovatelských počátků Husových*. Věstník České akademie 52, 1943, s. 29–46, zde s. 34–38.

³ V i d m a n o v á , Anežka: *K textové tradici letní části Husova Leccionaria bipartita*. Listy filologické 109, 1986, s. 147–155; *Magistri Iohannis Hus Leccionarium bipartitum. Pars hiemalis*. Ed. A. Vidmanová-Schmidtová. *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 9. Praha 1988, s. 11–13.

⁴ Příklady uvádí S e d l á k , J.: *Husův vývoj*, s. 395–396.

⁵ Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena, MS. El. f. 49, f. 61r–175v.

na několika řádoých učilištích v jižní Francii. V letech 1307–1323 zastával funkci inkvizitora v Toulouse, zároveň se ale věnoval také diplomacii. Roku 1324 se stal biskupem v Lodève.⁶ Ve své literární tvorbě se Bernard profiloval především jako historik a hagiograf; jemu samotnému nicméně, vzdor některým náběhům, nebyla kanonizace dopřána.⁷ Bernardovo dějepisné dílo sahá od kompilace dějin papežů pod názvem *Flores chronicorum* a dalších prací z církevních i světských světových dějin přes regionální historii, dějiny dominikánského řádu a jednotlivých konventů až po genealogii a katalogy významných osobností.⁸ Z jeho hagiografických spisů vyniká především rozsáhlé *Speculum sanctorale*, jehož recepci u Husa se budeme podrobněji věnovat. O osudech Bernarda Gui coby autora ve středověkých Čechách se, pokud je mi známo, zatím příliš nepsalo. Výjimkou je *Practica inquisitionis*, jejíž využití v příručce pražských inkvizitorů rozpoznal Alexander Patschovsky a připsal zásluhu o ně dominikánu Havlovi z Jindřichova Hradce.⁹ Právě bohemikální stopa *Specula sanctorale* však není bez zajímavosti.

Bernardova sbírka životů svatých je dílo enormního rozsahu. Autor na něm začal pracovat někdy mezi lety 1312 a 1318 na pokyn generála dominikánů Berengara z Landorre. První dvě knihy byly hotovy nejpozději v roce 1324, další dva díly o pět let později. Dominikáni přitom v té době měli k dispozici již několik legendářů z per jejich vlastních autorů, v neposlední řadě i veleúspěšnou *Zlatou legendu* Jakuba z Varazze. Bernard Gui se hleděl odlišit jednak kritickým přístupem k pramenům, v němž zúročil své zkušenosti z historické práce, jednak vyčerpávajícím počtem pojednaných světců: číslo 270 překračuje výkon Bernardových předchůdců minimálně o stovku. První knihu svého olbřímího díla Bernard věnoval svátkům temporálu, tedy především svátkům Ježíše Krista a Panny Marie, ale i sv. Kříže,

⁶ Všeobecně k Bernardovi viz průkopnickou práci D e l i s l e , Léopold: *Notice sur les manuscrits de Bernard Gui*. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques 27, 1879, s. 169–455, č. 2, a dále T h o m a s , Antione: *Bernard Gui, frère prêcheur*. In: Histoire littéraire de la France XXXV. Paris 1921, s. 139–232; sborník *Bernard Gui et son monde*. Cahiers de Fanjeaux 16. Toulouse 1981; G u e n é e , Bernard: *Entre l'Église et l'État*. Quatre vies de prélats français à la fin du Moyen Âge. Paris 1987, s. 49–85, jakož i práce citované níže.

⁷ Viz k tomu S c h i m e l p f e n n i g , Bernhard: *Bernard Gui: Hagiograph und verhinderter Heiliger*. In: Hagiographie im Kontext. Wirkungsweisen und Möglichkeiten historischer Auswertung. Hg. von D. R. Bauer – K. Herbers. Stuttgart 2000, s. 257–265.

⁸ L a m a r r i g u e , Anne-Marie: *Bernard Gui (1261–1331)*. Un historien et sa méthode. Paris 2000.

⁹ P a t s c h o v s k y , Alexander: *Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen*. Ein Prager Inquisitoren-Handbuch aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Berlin – New York 1975, s. 9–10.

andělů a Všech svatých, Dušičkám a posvícení. Druhá kniha pojednává o evangelistech, apoštolech a některých ze 72 učedníků, začíná nicméně Janem Křtitelem. Ve třetí knize pak autor soustředil články o mučednících a konečně ve čtvrté o vyznavačích a pannách. Výsledkem byl rozsáhlý soubor pokrývající nejen světce obecného, celocírkevního významu, ale také výběr regionálních svatých s jistou přirozenou inklinací k jižní Francii.¹⁰

Ne ani snad toto lokální zabarvení, nýbrž právě značný rozsah sbírky se stal překážkou pro její větší rozšíření. *Speculum sanctorale* patrně nebylo fyzicky možné distribuovat v jednom svazku; žádný z dochovaných rukopisů alespoň neobsahuje dílo celé. První verze spisu je dochována ve čtyřech rukopisech, autorem přepracované konečné znění je rozděleno do dvou kodexů, jež on sám zaslal toulouským dominikánům.¹¹ Celkem je v současnosti známo 25 dochovaných rukopisů *Specula sanctorale*,¹² což je číslo ve srovnání s Voraginovou *Zlatou legendou* až směšně malé. Geografické rozšíření těchto rukopisů ukazuje na dvě hlavní oblasti recepce Bernardova legendáře. První zahrnuje Francii (dva rukopisy v Avignonu, dva v Toulouse a tři v Paříži; tourský rukopis byl zničen za druhé světové války) a Pyrenejský poloostrov (po jednom rukopise v Seville a Valencii a tři lisabonské rukopisy, které mimochodem tvoří jediný dochovaný komplet díla) s jedním přidruženým italským kodexem (Perugia). Druhou oblastí jsou Čechy a Morava: v Praze je dnes chováno sedm rukopisů, v Brně dva a jeden ve Vyšším Brodě. K nim je třeba přidat rukopis Ohijské státní univerzity v Columbusu, který dosavadní soupisy neregistrují, který však podle katalogového záznamu pochází z Čech.¹³ Na okraji této skupiny je

¹⁰ O *Speculu Delisle*, L.: *Notice*, s. 273–292; Thomas, A.: *Bernard Gui*, s. 165–171; Dubreil-Arcin, Agnès: *Bernard Gui: un hagiographe atypique?*. In: *Hagiographie et culte des saints en France méridionale (XIIIe–XVe siècle)*. Cahiers de Fanjeaux 37. Toulouse 2002, s. 147–173, a především monografie téže autorky *Vies de saints, légendes de soi. L'écriture hagiographique dominicaine jusqu'au Speculum sanctorale de Bernard Gui († 1331)*. Turnhout 2011. Srov. též Bultot-Verleyesen, Anne-Marie: *Le Speculum sanctorale de Bernard Gui, témoin d'un intérêt pour la Vita de saint Gérard d'Aurillac au XIIe siècle*. In: «Scribere sanctorum gesta». Recueil d'études d'hagiographie médiévale offert à Guy Philippart. Edd. É. Renard – M. Trigalet – X. Hermand – P. Bertrand. Turnhout 2005, s. 367–398.

¹¹ Ke genezi díla a rukopisům, které ji zachycují, Dubreil-Arcin, A.: *Vies de saints*, s. 183–196.

¹² Nejúplnější z dosavadních soupisů je Kaeppli, Thomas: *Scriptores ordinis Praedicatorum medii aevi I*. Romae 1970, s. 210, č. 612. Dílo evidují též Glorieux, Palémon: *La faculté des arts et ses maîtres au XIIIe siècle*. Paris 1971, s. 108, a Schneyer, Johannes Baptist: *Repertorium der lateinischen Sermones des Mittelalters für die Zeit von 1150–1350 I*. Münster 1969, s. 457–458.

¹³ Ohio State University in Columbus, Thompson Library, Spec. Rare Ms. Lat. 6. Viz

jeden kodex vídeňský, o jehož provenienci katalogy mlčí.¹⁴ Překvapivě se žádný opis *Specula sanctorale* nenachází v německých oblastech Říše a v Nizozemí, ačkoliv jiná díla Bernarda Gui tam doložena jsou.¹⁵

Zdá se tedy, že středověké české země poslední čtvrtiny 14. a první čtvrtiny 15. století představovaly pro *Speculum sanctorale* Bernarda Gui dosud nevídané odbytiště, které překonalo dokonce i poptávku v autorově vlasti. Popularitu dosvědčuje i přepracování legendáře v rukopisech XV A 11 a XV A 12 Knihovny Národního muzea, které pocházejí z roudnické augustiniánské kanonie.¹⁶ Rukopisy tvoří dvoudílný celek, přičemž prvním svazkem je rukopis s vyšší signaturou.¹⁷ Odkazuje na to i rejstřík předsažený oběma kodexům, který dodatečně připsal roku 1449 jistý Jan a který je nadepsán slovy *Registrum Sanctoralis prime partis*, resp. *Secunda pars Sanctoralis*.¹⁸ Nadpisům ovšem nelze rozumět tak, že by rukopisy obsahovaly první a druhou část *Specula sanctorale*, jak je koncipoval Bernard Gui, tedy články ke svátkům temporálu a o apoštolech. V tomto zpracování jsou totiž kapitoly řazeny zhruba podle církevního roku, a to bez ohledu na typ svěťce. Také Bernard se snažil seřadit svůj materiál podle liturgického běhu, ovšem pouze uvnitř každého ze čtyř velkých oddílů, a ani toho se nedržel důsledně, když druhý díl začal Janem Křtitelem a třetí sv. Štěpánem coby historicky prvními reprezentanty daného světeckého typu.¹⁹ V pražských muzejních rukopisech je ale jeho členění na čtyři skupiny opuštěno. První svazek sice začíná úvodními deseti kapitolami prvního dílu *Specula*, dále

OSU Library Catalog, <http://library.ohio-state.edu/record=b1221978~S6>, citováno 30. 6. 2014.

¹⁴ Österreichische Nationalbibliothek Wien (= ÖNB), 4394, f. 1r–342v. Srov. U n t e r k i r c h e r , Franz: *Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek bis zum Jahre 1400*. Wien 1969, s. 66.

¹⁵ Celkově k rozšíření Bernardova díla V e r n e t , André: *La diffusion de l'œuvre de Bernard Gui d'après la tradition manuscrite*. In: Bernard Gui et son monde, s. 221–242, o *Speculu* zvl. s. 231–234.

¹⁶ Svědčí o tom i vlastnická poznámka v kodexu Knihovny Národního muzea v Praze (= KNM), XV A 11, f. 165r. Roudničtí kanovníci dále vlastnili ještě třetí část *Specula* v rukopise KNM Praha, XIII B 10. Za informaci děkuji Adéle Ebersonové.

¹⁷ Rukopis XV A 11 je stručně evidován in: B a r t o š , František M.: *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze II*. Praha 1927, s. 320, rukopis XV A 12 podrobně popsán in: D r a g o u n , Michal: *Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea*. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse. Praha 2011, s. 258–261. Srov. též B r o d s k ý , Pavel: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha 2000, s. 220–223.

¹⁸ KNM Praha, XV A 12, f. 1r; KNM Praha, XV A 11, f. 2r; srov. tamtéž, f. 3v: *Anno milleno quater C XL° IX°*. *Qui hoc scribebat, Iohannes nomen habebat*.

¹⁹ D u b r e i l - A r c i n , A.: *Vies de saints*, s. 180–182.

ale míchá mezi temporální svátky legendy svatých převzaté z dalších děl a také z jiných zdrojů. Podobně si počíná i svazek druhý.²⁰ Pracovní, namátkové srovnání s rukopisem, který obsahuje *Speculum sanctorale* v původním pořadí, ukazuje, že jednotlivé kapitoly byly do „roudnického“ zpracování přejímány v relativně nezměněné či jen málo upravené podobě.²¹

Přeorganizování staršího kompendia do podoby odpovídající sledu církevního roku nebylo výjimečné. Podobně se třeba postila na Pavlovy epistoly od Mikuláše z Gorranu, sledující v původní podobě pořadí biblických kapitol, objevuje v jednom českém rukopise z roku 1388 přepracovaná podle perikop liturgického kalendáře.²² Tyto redakce *per circulum anni* měly zjevně usnadnit použití kompendií kazatelům připravujícím se během roku na svá vystoupení. A přesně takto použil *Specula sanctorale* také Jan Hus. Podívejme se na úvodní text Husových *Punkt*, na prolog k adventním nedělím. Ještě před epistolou první adventní neděle *Hora est iam nos de sompno surgere* (Ř 13, 11) zařazují *Punkta* všeobecný výklad o adventu a čtvřerém příchodu Krista, který Hus s obměnami převzal ze *Specula sanctorale*. Úvodní výklad dává čtyři týdny adventu do souvislosti se čtyřmi příchody Krista *in carnem, in mentem, in mortem et ad iudicium generale omnium* a zmiňuje se o liturgických zpěvech tohoto období. Hus zde zkrátil svou předlohu přibližně na polovinu, jinak se jí ale věrně držel. Do záhlaví pasáže o prvním příchodu vložil citát z Augustina, který ve *Speculu* nenacházím.²³ K následující distinkci doplnil biblické doklady; pak z předlohy opsál citát z Bernarda, zbylé citace však vynechal. Stejně si Hus počínal i dále: zajímala ho především kostra výkladu, tedy Bernardovy distinkce.

20 Rukopisný rejstřík srovnávám s rozpisem tamtéž, s. 499–509. Na světce, kteří se v původní verzi *Specula* nemohli objevit, upozorňuje D r a g o u n , M: *Soupis*, s. 260.

21 Autorské znění zachycené v kodexech Bibliothèque municipale de Toulouse, ms. 480 a 481, jsem neměl k dispozici. Srovnávám s rukopisem Moravské zemské knihovny v Brně, A 44, který obsahuje třetí část *Specula sanctorale* v pořadí kapitol odpovídajícím originálu (podle obsahu na f. 1v–2v přidává brněnský rukopis na konci dvě kapitoly). Sonda do textů o sv. Štěpánu a o Neviňátkách (KNM Praha, XV A 12, f. 32v^b–34v^b a 36v^b–38v^a; MZK Brno, A 44, f. 2v^a–6v^a a 6v^a–10v^a) ukazuje poměrně značnou shodu. Štěpánská kapitola je v muzejním rukopise zkrácena o závěrečnou část; texty o Neviňátkách se ke konci poněkud rozcházejí, přičemž muzejní přidává na závěr oproti brněnskému ještě několik řádek. Incipit kapitoly o sv. Štěpánu je shodný s incipitem třetí části *Specula* a liší se pouze od údaje uvedeného u K a e p e l l i h o , T.: *Scriptores I*, s. 210 (zřejmě jde o rubriku, nikoliv o incipit), o němž se opírá D r a g o u n , M: *Soupis*, s. 260.

22 S o u k u p , Pavel: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha 2011, s. 295.

23 Srovnávám s rukopisem KNM Praha, XV A 12, f. 19r^a–24r^b. Porovnání s kodexem Cisterciáckého opatství Vyšší Brod, 95, který obsahuje první část *Specula sanctorale*, jsem dosud neměl možnost provést.

Ty zčásti reprodukoval v grafickém ztvárnění pomocí svorek a čar větve-
ných k jednotlivým bodům, jež jsou pro *Punkta* typické a daly celé sbírce
název. Dokladový materiál už Hus krátil, jak jen mohl. Tak je tomu v části
pojednávající o druhém a třetím příchodu Krista. Ve čtvrté části Hus opou-
ští *Speculum* docela, samostatně volí biblické citáty a svůj prolog tím uza-
vívá. Bernard Gui naopak pokračuje s výkladem po dalších sedm stránek.²⁴

Podobně Hus zacházel s předlohou i v případě kázání na den Všech sva-
tých. Vlastnímu výkladu evangelia v *Punktech* předchází nedlouhá pasáž,
která vysvětluje původ svátku (*Festivitas Omnium sanctorum ex quatuor
causis instituta esse videtur*). Hus tyto čtyři důvody přebírá z příslušné ka-
pitoly *Specula sanctorale*, přičemž opět Bernardův text krátil, na některých
místech ovšem doplňuje odlišné citace a výklady.²⁵ Do třetice lze uvést
svátek Zjevení Páně. Hus zde své kázání začíná etymologickým výkladem
slova „Epiphania“ a dalších pojmů. Tento výklad opět pochází od Bernarda
Gui. Shoda je někdy jen obsahová, neboť Hus mnohdy zestručňuje tak, že
přechází až do parafráze. Používá nicméně taková slova, že není pochyb, že
měl před sebou *Speculum*. Teprve po tomto úvodu Hus uvádí denní evange-
lium (*Cum natus esset Iesus*, Mt 2, 1) a pokračuje v jeho výkladu. I nadále
se do značné míry nechává vést Bernardem, neboť ten v kapitole o Zjevení
Páně sám uvádí příslušné evangelium a po částech je glosuje.²⁶ Jinak je ale
zřejmé, že Jan Hus sahal po *Specula sanctorale* především tam, kde obvyk-
lému kazatelskému výkladu perikopy předřazoval obecnější úvod o původu
a významu daného svátku. Naopak u kázání sanktorálu, který je vlastní
doménou Bernardova kompendia, se Husovo použití této předlohy zatím
nepodařilo zachytit.²⁷ Zdá se, že legendy svatých, tedy příběhy z jejich ži-
vota, umučení a zázračného působení, se Husovi do jeho koncepce postily
příliš nehodily.

²⁴ Viz srovnání textů v příloze tohoto článku.

²⁵ *Punkta* cituji podle rukopisu Archivu Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapi-
tuly (= Kap.), O 10, který se předběžně jeví jako poměrně reprezentativní a textově
kvalitní. Úvod ke kázání na den Všech svatých zde na f. 194v–195r; srov. KNM Pra-
ha, XV A 11, f. 229^a–229^v^b.

²⁶ Kap. Praha, O 10, f. 87v–89r; KNM Praha, XV A 12, f. 54^r–57^r^b (Hus však předlohu
opouští už na f. 56^v^a).

²⁷ Ukazuje to např. srovnání kapitol o sv. Markétě. Bernard Gui (KNM Praha, XV A 11,
f. 84v–85v) nabízí čistě narativní podání života a umučení sv. Markéty a nepouští
se ani do alegoreze, ani si v tomto případě nelibuje v patristických citátech. Jan Hus
(Kap. Praha, O 10, f. 144v–146r) má svatomarkétská kázání na Rt 2, 2 a Mt 13, 44.
Výkládá především tyto biblické texty, přičemž ke světici je vztahuje na alegoric-
ké rovině, když např. přirovnává vlastnosti perly (*margarita*) a Krista. Ani v dalších
srovnávaných kázáních (Narození Panny Marie, Povýšení sv. Kříže, Neviňátka) jsem
na využití *Specula sanctorale* nenarazil.

Kompletní vyhodnocení vztahu Husových *Punkt* ke *Speculu sanctorale* bude možné teprve tehdy, až bude k dispozici edice postily. Platí to i pro další prameny, kterých Hus použil. Jistě jich bylo víc, než tušíme; pomýšlet lze zejména na florilegia a sbírky exempel. Dosavadní chudičká bibliografie prací o této Husově sbírce uvádí dva obvyklé podezřelé. Václav Flajšhans si povšiml jmenovitěho uvedení Viklefa v kázání na třetí neděli po Zjevení. Z Viklefových *Sermones* je tu ovšem přejato pouhých několik řádků.²⁸ Odhalení případných rozsáhlejších přejímek z oxfordského doktora musíme ponechat dalšímu studiu. Podobně je tomu i s autorem, jemuž byl podle Anežky Vidmanové Hus ve svých pozdějších kazatelských dílech zavázán neméně než Viklefovi, tedy s Vilémem zvaným Pařížským (Peraldem).²⁹ Vidmanová sama upozornila na dvě místa, která Hus převzal z Viléma jak do *Leccionaria*, tak do *Punkt*. V jednom případě jde o jedinou větu, kterou nelze pokládat za důkaz, že zdrojem tu bylo Vilémovo kázání – stejně tak mohlo jít o jiný společný pramen.³⁰ V druhém případě je situace složitější. Vidmanová uvádí pasáž shodnou v *Punktech* a v letní části *Leccionaria bipartita* a její blízkou obdobu u Viléma.³¹ Podle mého názoru ale v tomto případě nelze mít za to, že Hus při psaní *Punkt* excerpoval Peralda a ve svém pozdějším spise pak použil jako pramen své starší dílo (jak to nesporně činil v případech jiných).³² Naopak se domnívám, že kázání *Fratres expurgate vetus fermentum*, o které se tu jedná, bylo do jedné skupiny rukopisů *Punkt* převzato dodatečně z *Leccionaria*. Toto kázání spolu s dalšími dvaceti kusy z *Leccionaria* a s posvícenským kázáním *Vidi civitatem sanctam*³³ se čte pouze v kapitulním, klementinském a olomouckém rukopise *Punkt*; v ostatních rukopisech kázání na dané dny chybí zce-

²⁸ Kap. Praha, O 10, f. 95v–96r (Viklefovo jméno tady ale chybí; má je rukopis ÖNB Wien, 4310, f. 28v); *Iohannis Wyclif Sermones I.* Ed. J. Loserth. Wyclif's Latin Works 7. London 1887, s. 79–80. Flajšhans, Václav: *Mistr Jan řečený Hus z Husince*. Praha [1901], s. 336; Sedláček, J.: *M. Jan Hus*, s. 84.

²⁹ Vidmanová, Anežka: *Hus a Vilém z Auvergne*. Studie o rukopisech 18, 1979, s. 29–47. Že jde o Viléma Peralda, a nikoliv Alverna, jsem upozornil v knize *Reformní kazatelství*, s. 148. Revizi rukopisů Peraldových kázání to doložil Donald A. Antoine: *Guillaume Peyraut: vie et oeuvres*. Archivum Fratrum Praedicatorum 18, 1948, s. 162–236, zde s. 197–204.

³⁰ *Magistri Iohannis Hus Leccionarium bipartitum. Pars hiemalis*, s. 396.

³¹ Tamtéž, s. 11–12.

³² Převzetí výňatků z *Punkt* do *Leccionaria* předpokládala Vidmanová, A.: *K textové tradici*, s. 152, která však pracovala jen s olomouckým rukopisem a nepokládala tak tuto domněnku za definitivní.

³³ Bartoš, F. M. – Spunár, P.: *Soupis*, s. 131–132, č. 82; vydal Sedláček, Jan: *Drobné texty k dějinám husitství*. Studie a texty k náboženským dějinám českým 3, 1919, s. 75–127, zde s. 79–85.

la. Soudím, že tu někdo dodatečně doplnil původní mezerovitou podobu postily o materiály z jiných Husových děl, tak aby pokrývala celý církevní rok. Rané užití Peraldových kázání v *Punktech* tím nikterak doloženo není.

Závěr tohoto snad až příliš úzce koncipovaného článku musí být střídmy. Ukázalo se, že Jan Hus ve svých *Punktech* používal *Speculum sanctorale* Bernarda Gui stejným způsobem, jakým přistupovali ke svým pramenům např. Jakoubek ze Stříbra a Štěpán z Pálče: jako kazatelskou příručku.³⁴ Materiál z něj přebíral mlčky, bez udání zdroje. Zajímala ho především struktura výkladu, tedy číslované distinkce. S nimi leckdy přebíral i dokladový materiál, jindy ho ale vypouštěl nebo nahrazoval vlastním. *Speculum sanctorale* se tak zařazuje mezi prameny ze 13. a počátku 14. století, převážně francouzského a mendikantského původu, které českým kazatelům Husovy doby sloužily jako lom na stavební kameny jejich promluv v míře patrně mnohem větší, než jsme dosud schopni odhalit. Jakkoliv tedy okolnost, že kacír později upálený na hranici používal dílo jednoho z proslulých inkvizitorů středověku, může působit pikantně, ve skutečnosti Bernard Gui svým životopisným i spisovatelským profilem naprosto zapadá mezi autory hojně využívaných kazatelských a jiných příruček. Husova volba pramene pro vybrané prology jeho *Punkt* mohla být ovlivněna i tím, že Čechy a Morava – ať už z jakéhokoliv důvodu – představovaly oblast, kde *Speculum sanctorale* dosáhlo snad největší obliby. Potvrzuje to i poslední střípek z mozaiky bohemikálních ohlasů Bernarda Gui, který zde zmíníme. Jedná se o excerpta na podporu přijímání pod obojí, která si někdo pořídil ze *Specula sanctorale* a zapsal je do olomouckého rukopisu M I 178.³⁵ *Secuntur excerpta de libro Sanctoralis(!) sic intitulato, que tractant de praxi sub duplici specie* zní nadpis krátkého textu, jenž dále přináší doklady o tom, že apoštolové Ondřej a Petr podávali laikům pod obojí. Recepce francouzského dominikánského legendáře v husitském prostředí tu získává další rozměr.³⁶

³⁴ S o u k u p , P.: *Reformní kazatelství*, s. 150–151 a 195–199.

³⁵ B o h á č e k , Miroslav – Č á d a , František: *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*. Köln – Weimar – Wien 1994, s. 101. Snad tento záměrně zvolený drobný doklad přijde jubilatnce vhod.

³⁶ Tato studie vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“, řešeném ve Filosofickém ústavu AV ČR, v.v.i.

Příloha: Adventní prolog v Husových *Punktech* a ve *Speculum sanctorale*

<p>Jan Hus, <i>Puncta</i> (Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly, O 10)</p>	<p>Bernard Gui, <i>Speculum sanctorale</i> (Knihovna Národního muzea v Praze, XV A 12)</p>
<p>[f. 62r] Adventus Domini ante natale in tota universali ecclesia per quatuor agitur septimanas ad designandum, quod quatuor sunt adventus eius, videlicet in carnem, in mentem, in mortem et ad iudicium generale omnium, quod dicitur extremum examen.</p> <p>Ecclesia tamen potissime de duobus, scilicet in carnem et ad iudicium generale, videtur celebrare memoriam,</p> <p>unde ad hoc innuendum canit quedam cantica leticie, ut „Alleluia“, ratione adventus in carnem, sed ratione adventus ad iudicium deponit „Gloria in excelsis“, „Te Deum laudamus“ in signum severe iusticie et meroris. De primo, scilicet adventu in carnem, Ioh. 16: „Exivi a patre et veni in mundum, et iterum relinquo mundum et vado ad patrem.“ Augustinus super Iohannem dicit: „Cristus sic ad mundum veniens exiit a patre, ut non desereret patrem, et sic vadit ad patrem derelicto mundo, ut non deserat mundum. Exiit a patre, quia de patre est, et in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit. Reliquit mundum corruptibili discessione, porrexit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit presencium gubernacione.“ Hec Augustinus.</p>	<p>[f. 19r^a] Adventus Domini ante natale in tota universali ecclesia per quatuor agitur septimanas ad signandum, quod quatuor sunt adventus eius, videlicet in carnem, in mentem, in mortem et in iudicium generale omnium, quod dicitur ultimum examen. Ultima autem ebdomada vix finitur, quia sanctorum gloria et dampnatorum pena et miseria, que dabuntur in ultimo adventu, nunquam habebunt finem. Licet autem sit quadruplex adventus Domini, tamen in ecclesia specialiter de duobus, videlicet in carnem et ad iudicium generale, videtur potissime memoriam celebrare, sicut in officio ipsius temporis satis patet. Hinc est eciam, quod ieiunium adventus partim est exultacionis et partim meroris. Nam ratione adventus in carnem dicitur ieiunium exultacionis, ratione autem ad iudicium dicitur ieiunium meroris.</p> <p>Ad hoc innuendum ecclesia cantat tunc quedam cantica leticie, sicut est „Alleluia“, propter adventum misericordie et exultacionis; quedam vero cantica deponit, sicut „Gloria in excelsis“ et „Te Deum laudamus“, propter adventum severe iusticie et meroris.</p>

<p>¶ Circa hunc adventum tria sunt consideranda, scilicet</p> <ul style="list-style-type: none"> — advenientis dignitas et maiestas, quia rex, Zach. 9°: „Rex tuus“. — adveniendi oportunitas, (quia) homo vulneratus, Luc. 10. — adventus fructus et utilitas, (quia) redemptor, Mt. 21: „Salus et redemptio“. <p>De primo Bernardus in sermone de adventu Domini: „In adventu Domini, quem celebramus, si personam venientis intueor, non capio maiestatis excellenciam. Si attendo, ad quos venerit, indignacionis[!] magnitudinem expavesco.“</p> <p>Oportunitas adveniendi attenditur tripliciter: ex parte hominis, ex parte temporis et ex parte vulneris. Ex parte hominis Iere. 2°: „Recordatus sum tui, misertus adolescentiam tuam et caritatem desponsacionis tue.“ Ex parte temporis Augustinus super Iohannem 28: „Tempus expectavit Christus, quo nasceretur. Unde Appostolus: ‚Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum‘ etc. Querentibus igitur, quare Christus non prius natus est, responde: Quia nondum venerat plenitudo temporis.“</p> <p>Augustinus ubi supra: „Quanto iudex maior veniebat, tanto preconium[!, pro: preconum] longior series precedebat.“ Ps.: „Putruerunt et corrupte sunt cicatrices“ etc. Christus venit, tersit et lavit plagas a fetore.</p> <p>Ex parte vulneris seu morbi universalis, Ysa. 1°: [f. 62v] „Plaga et vulnus non sunt ligata.“</p> <p>Augustinus: „Tunc magnus de celo venit medicus, quando per totum mundum magnus iacebat egrotus.“</p> <p>¶ Adventus Domini in mentem est per divine gracie in animam infusionem, quam animam dignatur inhabitare per fidem et dileccionem, Ioh. 14: „Si quis diligit me, sermonem meum servabit“.</p>	<p>¶ Circa adventum igitur in carnem tria videnda sunt. In primo quidem advenientis dignitas seu maiestas; secundo adveniendi oportunitas, fructus et utilitas.</p> <p>Bernhardus in sermone de adventu Domini: „In adventu Domini, quem celebramus, si personam venientis intueor, non capio maiestatis excellenciam. Si attendo, ad quos venerit, dignacionis magnitudinem expavesco. Si considero, propter quod venerit...“ [f. 19rb] ...</p> <p>Oportunitas adveniendi attenditur tripliciter, videlicet ex parte hominis et ex parte temporis et ex parte vulneris. Primo quidem ex parte hominis, qui prius in lege nature convictus fuit defectu cognicionis divine... Secundo attenditur oportunitas ex parte temporis. Augustinus super Iohannem XXVIII: „Tempus expectavit Christus, de quo nasceretur. De hoc tempore Apostolus ait: ‚Cum autem venit temporis plenitudo, misit Deus filium suum.‘ Ideo multi dicunt: Quare non ante venit Christus? Quibus respondendum est: Quia nondum venerat plenitudo temporis...</p> <p>Quanto maior iudex veniebat, tanto peccatum [pro: preconum] longior series precedebat. Denique ubi venit plenitudo temporis...“ [f. 19va] ...</p> <p>Tercio attenditur oportunitas ex parte vulneris seu morbi universalis. Quando enim morbus universalis erat, optimum fuit universalem exhibere medicinam. Augustinus ait: „Tunc magnus de celo venit medicus, quando per totum mundum magnus iacebat egrotus.“ ... [f. 19rb] ... [f. 20ra] ...</p> <p>¶ Circa adventum Domini in mentem sciendum, quod adventus iste est per Dei gracie infusionem in animam, quam inhabitare dignatur per fidem et dileccionem. De quo adventu ipse Christus ait Io. XIII: „Si quis</p>
--	--

<p>Gregorius in Omelia: „In quorundam corda Dominus venit, sed mansionem non facit.“</p>	<p>diligit me, sermones meos servabit et pater meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.“ Augustinus super Iohannem...</p>
<p>Deus venit in animam tripliciter:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Ut ignis, Luc. 12: „Ignem veni mittere in terram.“ — Ut lux veritatis lucens[!] intellectum, Ioh. 3°: „Lux venit in mundum.“ — Ut virtus adiuvans infirmitatem, Ysa. 4°: „Dominus in fortitudine veniet et brachium eius dominabitur.“ 	<p>Gregorius in Omelia ait: „In quorundam etenim corda Dominus venit, et mansionem non facit, quia per conjunctionem quidem respectum Dei percipiunt.“ ...</p> <p>Sciendum est autem, quod Deus venit in animam tribus modis, ut ignis, sicut lux et sicut virtus. Primo quidem venit sicut ignis divinus non comburens, sed inflammans affectum ad Dei et proximi amorem, sicut Christus ait Luce XII°: „Ignem veni mittere in terram et quid volo, nisi ut accendatur?“ Cirillus vero ait... [f. 20r^b] ...</p> <p>Secundo venit sicut lux veritatis illuminans intellectum contra errorem, Iohannis 3°: „Lux venit in mundum et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem...“ Augustinus super Iohannem...</p> <p>Tercio venit sicut virtus adiuvans humanam infirmitatem ad profectum contra torporem, de quo dicit Ysayas XL: „Ecce Dominus veniet in fortitudine et brachium eius dominabitur.“ In cuius enim animam veniet Dominus...</p>
<p>¶ Adventus Domini in mortem est per retributionem premii vel supplicii in iudicio particulari.</p>	<p>¶ Circa adventum Domini in mortem unuscuiusque hominis transmigrantis ab hac vita sciendum, quod adventus iste est per retributionem premii vel supplicii in iudicio particulari, prout unusquisque in vita meruit... [20va] ...</p>
<p>Augustinus ad Esicum ait: „In quo enim quemque invenit suos novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies, quia qualis quisque in die isto moritur, talis in die illo iudicabitur.“</p>	<p>Augustinus ad Hesitum ait: „In quo enim quemque invenerit suos finis novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies, quia qualis quisque in die isto moritur, talis in die illo iudicabitur. Et ideo vigilare debet omnis christianus...“.</p>
<p>De isto adventu dicit Iesus sub similitudine Luc. 12, „ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi, quos, cum“ etc.</p>	<p>De isto autem adventu loquitur Christus sub typo et similitudine „expectantium dominum suum, quando revertatur a nuptiis“, dicens Luce XII, „ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei.“ Gregorius vero in Omelia ait... [20vb] ...</p>
<p>¶ Adventus Domini ad iudicium generale omnium, Mt. 25: „Cum venerit filius hominis in magestate sua et omnes angeli eius cum eo“ etc. Ysa. 15°: „Secundum magnitudinem</p>	<p>¶ Adventum autem Domini ad iudicium generale fide tenemus indubia, quia ipse Christus personaliter in ea forma servi, quam assumpsit et in qua iudicatus fuit, venturus</p>

operum eorum sit visitacio eorum contra omnes.“ Ysa. 10: „Ve, qui condunt leges iniquas“ et post parum: „ut essent vidue eorum preda et pupillos diriperent. Quid facietis in die visitacionis et calamitatis de longe venientis? Ad eius auxilium fugietis“ etc.	est iudicare vivos et mortuos. ... [f. 21 ^a] ... [f. 24 ^b]
---	--

ZU DEN QUELLEN VON HUS' *PUNCTA*: JAN HUS UND BERNARD GUI

Dieser Artikel macht auf eine bisher unbekannte Quelle der frühesten Predigtsammlung von Jan Hus, der so genannten *Puncta*, aufmerksam. Es handelt sich um das *Speculum sanctorale* des französischen Dominikaners Bernard Gui († 1331). Bernard, berühmt als Inquisitor, war zugleich auch Autor von historischen und hagiographischen Schriften. Seine umfangreiche Legendensammlung *Speculum sanctorale* erfreute sich im mittelalterlichen Böhmen einer nicht geringen Popularität. Elf von den 25 bekannten Handschriften von *Speculum* sind böhmisch-mährischer Provenienz oder befinden sich in tschechischen Bibliotheken (ein zweites Rezeptionsgebiet bilden Frankreich und die Iberische Halbinsel). Jan Hus benutzte Bernards *Speculum sanctorale* als Textquelle für mindestens drei in den *Puncta* erhaltenen *Sermones*, und zwar in den Predigten für den ersten Adventsonntag, für die Epiphanie und für den Allerheiligentag. Er kürzte seine Vorlage, manchmal ziemlich deutlich, ergänzte sie aber zugleich mit weiterem biblischem sowie patristischem Material, das bei Bernard nicht zu finden ist. Er ging mit der Schrift also ähnlich um wie andere Prediger der Zeit mit den Predigthandbüchern. Man muss daher mit Bernard Guis *Speculum sanctorale* weiterhin als mit einer möglichen, verschwiegenen Quelle der spätmittelalterlichen böhmischen Predigten rechnen.

